

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelenen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Läs- och skrivinläring

Pedagogens och metodens roll

Marie-Louise Persson

2013

Examensarbete, Nivå, 15 hp
Pedagogik
Läroprogrammet

Handledare Maria Andrén
Examinator: Peter Gill

Persson Marie-Louise (2013) *Läs och skrivinlärning, pedagogens och metodens roll*. Examensarbete i pedagogik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

Abstrakt

Det övergripande syftet med denna undersökning har varit att ta reda på varför två pedagoger arbetar med en viss modell vid läs- och skrivinlärning. Jag har velat ta reda på varför de använder sig av just den metoden de arbetar med och varför och hur de valt att arbeta med den. Två kvalitativa intervjuer gjordes med pedagoger. Jag har också velat ta reda på hur mycket man använder sig av dator i undervisningen och om man kan se några för och nackdelar med detta. Jag har även genom intervju och genom att tagit del av material undersökt hur en pedagog vidareutvecklat en arbetsmetod och implementerat den som ett nytt arbetssätt och hur det kan göras. Resultaten jag fått av undersökningen tyder på att det egentligen är pedagogens roll, engagemang och kunskap som har den största betydelsen för elevernas läs- och skrivutveckling och inte vilken metod man använder. Men det visar också att det kan vara en fördel att börja med skrivning i stället för med läsning och att datorundervisning kan vara en fördel.

Nyckelord: läs och skrivinlärning, metod

Innehåll

.....	1
Inledning.....	1
Syfte och frågeställning.....	2
Bakgrund	2
Läroplanen.....	3
Helhetens betydelse.....	4
Pedagogens och miljöns betydelse	4
Forskningens betydelse	4
Motorikens betydelse	5
Läsinlärningsmetoder	6
Syntetiskt förhållningssätt	6
Analytiskt förhållningssätt	7
Att skriva sig till läsning	7
LTG-läsning på talets grund.....	7
Kiwimetoden	8
Bornholmsmodellen	8
Tragetons metod.....	8
Att arbeta med metoden Att skriva sig till läsning.....	9
Att tänka på innan man börjar arbeta med ASL.....	10
Att skriva sig till läsning	10
Bornholmsmodellen	11
Lyssna på ljud.....	12
Ord och meningar.....	12
Första och sista ljudet i ord	13
Analysera fonem	13
Bokstävernas värld	13
Bedömning	13
Metod.....	13
Val av metod och utförande	14
Urval.....	14
Etiska aspekter.....	14
Genomförande	14
Bearbetning av insamlat material	15
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	15
Resultat	15
Intervju 1	15
Intervju 2	17
Pedagogens kunskap och betydelse.....	17

Diskussion	18
Metoddiskussion.....	18
Resultatdiskussion.....	19
Litteratur:.....	21
Bilaga 1.....	23
Bilaga 2.....	24

Inledning

Att läsa och skriva är något man är beroende av inte bara under skoltiden utan överhuvudtaget för att kunna fungera i samhället. Alltmedan tekniken blir en större del av vår vardag så ställs också vår kunskap på prov. Att behärska läsning och skrivning är därför viktigt för att kunna delta i det sociala samspelet och i samhället. Men hur lär vi oss att läsa och skriva och får alla samma möjlighet oberoende av var man går i skolan? Vilka metoder använder man sig av i olika skolor och vet man vilken eller vilka metoder som fungerar bäst? Hur gör man för att förankra en ny metod för läs- och skrivinlärning? I skolans läroplaner och styrdokument finns beskrivet vilka mål som eleverna ska uppnå, men vägen dit kan se olika ut. Att komma med nya idéer om inlärningsmetoder kan mottas med både skepsis och nyfikenhet.

De senaste 50 åren har det skett förändringar i sättet att undervisa och i hur man tänker kring undervisning i skolan. Man har gått från att läraren undervisat och eleverna varit mottagare till att undervisningen mer ska ske i samarbete och med mer eget ansvar. De olika ismer som avlöst varandra under perioden är behaviorismen med Skinner som förespråkare, konstruktivismen med Piaget som förespråkare och sociokulturellt lärande med förespråkare som Vygotskij. Behaviorismen utgår från läroboken och läraren vilket gör att eleverna blir konsumenter av det läraren delger dem. Konstruktivismen stödjer i stället eleven till att själv finna sin kunskap genom att själv vara aktiv. Sociokulturellt lärande ger möjlighet till ett lärande tillsammans med andra, ett socialt samspel där man producerar kunskap. (Trageton, 2005)

I skolundervisningen har man en lång tradition att först lära eleverna att läsa och sedan att skriva. Men flera forskare och däribland Trageton (2005) anser att det är lättare att börja med att lära sig skriva, och att man bör börja med det för då kommer läsningen av sig själv. Att man dessutom skriver på dator i stället för med penna gör att eleverna kan koncentrera sig på skrivningen i stället för på motoriken när de ska forma bokstäver. Detta leder till att eleverna skriver längre texter och utvecklar sitt skrivande och läsande fortare. Mona Wiklander har utvecklat en egen metod som liknar Tragetons fast hon använder sig även av ljudande tangentbord, talsyntes och även rättstavningsprogram. Det finns dock de som menar att genom att forma bokstäverna med handen när man skriver med penna så förnimmer hjärnan hur bokstaven formas samtidigt som man ljudar, vilket ger en bättre inlärning och dessutom hjälper till att få in läsriktningen vänster - höger. (Stadler, 1998) Jag vill med detta arbete ta reda på hur man arbetar och tänker angående metoder och läs- och skrivinlärning i skolan för att själv vara bättre förberedd när jag själv ska ut och börja undervisa.

Syfte och frågeställning

Syftet med det här arbetet är att se hur två pedagoger arbetar med läs- och skrivinlärning. Den ena med "Bornholmsmodellen" och den andra med "Att skriva sig till läsning". Varför de har valt att arbeta med läs- och skrivinlärning så som de gör.

Bakgrund

"En vanlig kommersiell läsebok är svår att anpassa efter de normala olikheterna i mognad som finns i en klass" (Trageton 2005:173) Att man i undervisningen ska utgå från varje elev och dess förutsättningar anser de flesta lärare är viktigt och det är också något som styrs av läroplaner och styrdokument. Varje elev har olika förkunskaper när de kommer till skolan och de har också olika förutsättningar beroende på mognad och tidigare erfarenheter. Att bemöta dessa olika individer kräver kunskap och även testmetoder för att utreda på vilken nivå varje elev befinner sig och vilken fortsatt stimulans och kunskap varje elev behöver. Att därför arbeta individuellt med varje elev för att den ska utvecklas så bra som möjligt är viktigt men kräver delvis ett annat arbetssätt av lärarna. Om man vid skriv- och läsinlärning utgår från varje elevs behov (Längsjö Nilsson, 2005) så kommer de att utvecklas olika fort och nå olika resultat, men de kommer också att nå större framgångar när de får arbeta i sin egen takt och efter sina egna förutsättningar. Det är något som är bra och gagnar elevernas bästa. Det gäller bara som lärare att hitta bra arbetsmetoder och redskap för att få undervisningen att fungera bra.

Enligt Vygotskij i (Strandberg, 2006) så lär barn genom interaktion med andra och genom att imitera andra. Om man i skolan har ett väl fungerande arbetslag som hjälper varandra, vågar fråga och ger stöd och feedback så påverkas eleverna också till detta arbetssätt vilket leder till att även eleverna lär av varandra, samarbetar och vågar pröva nya saker. Denna interaktion med andra och arbetssättets positiva påverkan leder till en bra utveckling för eleverna. Inlärningen blir lättare när man vågar fråga och be om råd och stötta varandra. Det är viktigt att arbetsklimatet är tillåtande och att alla känner sig delaktiga och lika mycket värda.

Redan på 1840 talet(Längsjö Nilsson, 2005) räknades att 85-90 procent av den svenska befolkningen kunde läsa även om många till stor del lärde sig att memorera. Men läsinlärningen skedde då i första hand i hemmen och genom kyrkan. Man skulle läsa

katekesen och svara på frågor vid husförhör. Böcker var dyra men blev mer tillgängliga när man genom ny teknik och tryckpressar kunde producera böcker billigare vilket gjorde de tillgängliga för fler. Men de flesta lärde sig inte att skriva. Allmän skolplikt blev det först 1882 och även då kom läsningen före skrivningen. Den första formen av skrivning i skolan var rättskrivning och välskrivning samt pennfattning och korrekt skrivställning. Den fria skrivningen fanns inte. (Längsjö Nilsson, 2005)

Läsandet infördes för kyrkans och katekesläsningens skull och var på så sätt ett medel för att styra och kontrollera. Att kunna skriva är en mer aktiv handling, ett sätt att säga sin egen mening och svarar mot mer världsliga behov. Det förklarar till en del varför läsandet kommer före skrivandet. (Längsjö Nilsson, 2005:46)

Läroplanen

I läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 tar man upp att:

Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts (S, 222).

Liberg (2003) menar att pedagoger i samarbete med föräldrar har en viktig roll för att elevernas utveckling ska bli så bra som möjligt och vi vet att det är viktigt att den språkliga utvecklingen får stimulans så tidigt som möjligt. Det är vedertaget att barn som tidigt kommer i kontakt med språket genom högläsning, språklekar och samtal utvecklar ett större ordförråd och har lättare att tillgodogöra sig undervisningen i skolan. Att man redan på förskolan arbetar med språk och språkutveckling ger en bra start. Att elevers förutsättningar är olika kan bero på både social bakgrund, föräldrars utbildningsnivå och om man har ett annat modersmål. Det är därför viktigt att vi fångar upp varje elev där de befinner sig i sin utveckling när de börjar skolan för att kunna ge dem den individuella hjälp var och en behöver för att utveckla sitt språk på bästa sätt. Att pedagogerna har rätt kunskap och arbetsmetoder är viktiga förutsättningar. Men skolans resurser kan också påverka lärandet, då ekonomi och tillgång till teknik kan göra det svårt att arbeta med vissa metoder. Alla lär sig på olika vis och tar olika lång tid på sig och pedagogerna måste anpassa undervisningen därefter. Ibland kan det behövas extra insatser och resurser tillfälligt eller under en längre period för vissa elever och det är då viktigt att kunna bedöma vilka insatser som behövs.

Helhetens betydelse

Carin Jonsson menar i sin doktorsavhandling (2006) om barns läs- och skrivinlärning att det är framför allt strategier som främjar lärande och attityder som har en stor betydelse för hur bra inlärningen blir. Det är viktigt att man som lärare håller sig informerad om aktuell forskning och har en helhetssyn på undervisning och lärande. Läraren bör bygga på undervisningen individuellt efter varje elevs förutsättningar. Här har utbildningen av lärare en stor betydelse för vilka kunskaper man har med sig ut på skolorna när man börjar jobba. Det krävs planering, struktur, tydlighet och meningsfullhet i undervisningen för att nå målen. Om man som lärare inte kan hjälpa en elev med svårigheter ska man se till att den får stödundervisning för att nå målen.

Pedagogens och miljöns betydelse

Dorothy S Strickland redovisar sin forskning (1990) vilken visar att läs och skrivkunnighet inte bara är en enskild färdighet utan något som ingår i ett sammanhang av socialt, psykologisk och språkligt samspel. Därför är det viktigt att ge barnen rätt förutsättningar och skapa miljöer som inbjuder och motiverar till att läsa och skriva. Men hur gör man det på bästa sätt och hur utmanar man alla barn utifrån deras kunskap och intresse är en frågeställning vi behöver arbeta med. Här har man jämfört två olika lärare som arbetar i förskoleklass och som båda är kompetenta och har erfarenhet men arbetar på olika sätt. Den ena läraren har välplanerade lektioner och utgår från en arbetsbok för att lära eleverna bokstäverna en efter en. Alla elever förväntas att lära sig i samma takt och på samma villkor, något som inte alltid fungerar. Utöver dessa lektioner ägnas inte så mycket mer tid till språkutveckling. Den andra läraren har i stället en klassrumsmiljö som inbjuder till att rita, skriva och läsa med mycket material som alltid är tillgängligt. Man har ofta högläsning och skriver brev till varandra. Bokstäver går man igenom när tillfället kommer upp. Så läs och skrivundervisningen är integrerat i allt arbete. Det är också accepterat att alla lär sig i olika takt och med olika metoder och man utgår från varje barns kunskaper. Och det visar sig att dessa elever har kommit längre i sin läs- och skrivutveckling när de börjar första klass, något som kan bero på ett lustfyllt och tillåtande arbetssätt i samarbete.

Forskningens betydelse

Utbildningsutskottet har i en studie (2012/13) tittat på hur skolan genom en ökad förståelse kan använda sig av och ta in ny kunskap för att utveckla och förbättra kvalitén i skolan. Forskning är viktigt och ger ny kunskap till skolan som är av vikt för en bra utveckling. Men som man påpekar så är det svårt att praktiskt använda sig av ny

forskning utan ett gediget arbete och en bra organisation. I den svenska grundskolan går ungefär 900 000 elever som har nytta av att skolorna är villiga och vågar ta till sig och integrera ny kunskap. När man tänker sig att implementera ny kunskap eller ett nytt arbetssätt så kräver det förarbete och en viktig del är att göra en behovsanalys för att se vilka behov som finns och vilka metoder som används. Inom stora samhällsverksamheter som skolan finns det många uppfattningar och åsikter om vad som är viktig och relevant kunskap, något som kan försvåra införandet av ny forskning om alla inte tycker det är relevant. Men om det finns ett behov så är det lättare att få gehör för en ny metod. Man bör ha en plan om vilka insatser och resurser som behövs och hur man hanterar eventuellt motstånd men också hur resultatet ska följas upp. Många lärare känner sig säkrare om arbetssättet är enkelt och väl förberett och inte kräver enormt mycket nya kunskaper. Att få träna i klassrummet och få utbyta erfarenheter med kollegor eller handledare underlättar införandet av det nya.

Resultat från enkäten som gjorts visar att de flesta skolledare och lärare anser att de för att kunna utveckla utbildningen har behov av kunskap utifrån ny forskning. Många anser sig ha nytta av att få nya verktyg och nya tekniker för att kunna förbättra undervisningen men även nya ämneskunskaper. Många anser sig redan ta del av ny kunskap och använda sig av det i sitt arbete men ungefär hälften av de tillfrågade menar att detta egentligen inte ingår i arbetsuppgifterna. Trots att de flesta anser att det finns ett stort behov av kunskapsimplementering i skolorna så har nästan ingen en plan för hur det ska gå till. Man uppger att man hämtar kunskap från kollegor, skolledning men främst från Skolverket som lärare, skolledare hämtar även kunskap från lärosätena.

”I den nya skollagen står att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Skrivningen har fått stor uppmärksamhet inom skolan och samhällsdebatten. Det har också lett till att många skolor känner behov av stöd för att tolka skrivningens praktiska innebörd.” (s.8)

Här handlar det om att arbeta utifrån ett kritiskt förhållningssätt för att lösa, formulera och urskilja problem samt använda nya forskningsrön. Dokumenterad och bearbetad erfarenhet som tillgängliggörs och är beprövad blir även viktig kunskap. Men det är viktigt att skolan har förmåga att bedöma vad som är av relevans och kvalitet och vilket behov som finns. Lärare behöver arbeta tillsammans och utveckla ny kunskap och lärarutbildningen måste ha en viktig roll i att lära studenterna att sortera och systematisera information.

Motorikens betydelse

Vissa motoriska färdigheter som att rulla, krypa och gå är medfödda (fylogenetiska) och utvecklas allt eftersom de aktiveras efter mognad (Langlo, Jagtøien, Hansen, Annerstedt, 2002). Medan andra motoriska färdigheter som att skriva bokstäver inte är medfödda (ontogenetiska). Men med övning så klarar hjärnan att styra sådana aktiviteter och får så småningom ett flyt i utförandet. Men det förefaller som att flickor mognar fortare än pojkar vad det gäller finmotoriken, något som beror på att hjärnbalken redan

vid födelsen har kommit längre i myeliniseringen hos flickorna. Detta leder till att flickorna när det gäller samordning av de båda hjärnhalvorna har ett försprång. Något som har betydelse vid läs- och skrivinläring.

Lövgren (2009) påvisar att de motoriska färdigheterna varierar även inom könen och alla behöver träna på både finmotorik och grovmotorik. Motorisk färdighet går att observera och man kan då se vad varje elev behöver öva på. Hela klassen kan sedan få göra övningar gemensamt för att inte någon särskild elev ska pekats ut för att behöva öva på vissa färdigheter. Det gäller att som pedagog variera med olika övningar för att alla elever ska få öva på det de behöver bäst. När man väntar till andra klass med att använda penna för att skriva så har eleverna bättre förutsättningar och de vet dessutom hur bokstäverna ser ut och ska formas vilket hjälper deras skrivande. Trageton (2005) menar dessutom att man spar tid genom att inte traggla bokstavsformande utan kan lägga den tiden på språkutvecklingen i stället.

Läsinlärningsmetoder

Olika pedagoger använder sig av olika metoder när de ska lära elever att läsa och skriva. (Hedström, 2009) Vilken metod man använder sig av beror oftast på vilken man kommer i kontakt med under sin utbildning eller när man börjar jobba. Varför man väljer en viss metod beror oftast på att man tycker att det är en metod som passar en själv som arbetssätt eller att man blivit introducerad i arbetssättet av någon. Många pedagoger använder sig också ofta av flera metoder samtidigt eller tar valda delar från olika metoder. Eftersom undervisningen ska anpassas efter varje elevs förutsättningar och vara individuell (Lgr 11) så kan olika metoder passa olika elever. För en erfaren pedagog är det lättare att våga prova olika metoder och anpassa efter varje elev, medan en pedagog med mindre erfarenhet kanske inte har den kunskapen utan håller sig till en metod. Jag tänkte lite kortfattat gå igenom några av metoderna.

Syntetiskt förhållningssätt

(Liberg, 1993) Man använder sig i huvudsak av två olika perspektiv vid läs- och skrivinläring i den svenska skolan, som i synen på språkutveckling är varandras motsatser. Den mest traditionella är den syntetiska metoden som ser fonologisk medvetenhet som den viktigaste biten. Utgångspunkten är fonemen, delarna och det är det man fokuserar på. Fokus läggs på läsning och inlärandet av bokstäver och ljud och skrivningen kommer i andra hand. Man skiljer också på tal och skriftspråk eftersom man inte skriver som man talar.

Analytiskt förhållningssätt

I det analytiska förhållningssättet arbetar man i stället från helheten som delas in i sats, ord, morfem och stavelse som leder eleven till att förstå vad fonem är (Liberg, 1993). Att barn skriver innan de läser är en rådande uppfattning och visar på att de kan skriva innan de knäckt den alfabetiska koden. Barn kan ofta koppla ihop ord utifrån sammanhang och på så sätt få förståelsen. Läsning och skrivning ses som lika viktiga då tal- och skriftspråk är nära sammanlänkade (Liberg, 1993). Man använder sig av för eleverna meningsfulla texter och det sociala samspelet och det sociala sammanhanget har en stor betydelse. Båda metoderna framhåller dock att det är viktigt att eleven känner glädje, nyfikenhet och lust för att utveckla sitt läsande och skrivande. Och den tidiga språkliga stimulansen är av betydelse. Hedström (2009) är en av dem som menar att en kombination av båda metoderna samt att utgå från varje elev och dess förutsättningar och behov är det bästa alternativet. Lärarens kompetens för att bedöma vad varje elev behöver är därmed viktig. Liberg (2007) menar också att man bör använda sig av en kombination av båda modellerna för att nå bästa resultat.

Att skriva sig till läsning

Eleverna börjar med att skriva texter på dator med hjälp av ljudande tangentbord, rättstavningsprogram och talsyntes och man börjar inte använda penna att skriva med förrän i andra klass. Eleverna skriver tillsammans två och två och turas om att skriva. Att diskutera och lyssna på andra är viktigt för utvecklingen. De får hjälp i början att veta vad de ska skriva om, men alla skriver efter egen förmåga och får stöd och hjälp utifrån det. Genom att eleverna skriver och lyssnar på det de skriver så lär de sig också att läsa. (Hedström, 2009)

LTG-läsning på talets grund

Metoden utgår från eleverna själva och de ord de känner igen. Metoden är individuell med inslag av grupsamarbete där eleverna diskuterar och samarbetar för att utbyta erfarenheter. Man använder sig av olika faser i arbetet. Man samtalar för att få fram ord och egna texter där det talade och det skrivna språket jämförs. Eleverna får sedan diktera och läraren skriver ner. I nästa steg arbetar eleverna individuellt med bokstäver eller ord efter sin förmåga. Eleverna får återläsa texten för läraren och öva på ord eller bokstäver som är svåra. Till LTG-metoden hör en noggrann bokstavskontroll som bör göras en gång i månaden. (Leimar, 1974)

Kiwimetoden

Är en metod som ursprungligen kommer från Nya Zeeland. Metoden använder sig av högläsning, gemensam läsning, vägledad läsning och självständig läsning. Man lägger stort fokus på att prata om böckerna och bilderna innan man läser för att gemensamt diskutera om bokens handling. Samtalet är viktigt och ger en vidare språkutveckling och en språkförståelse. Att läsa mellan raderna och lära sig synonymer är också en viktig del. Man arbetar med enskilda bokstäver, bokstavsljud och hela ord. (Hedström, 2009)

Bornholmsmodellen

Med Bornholmsmodellen som funnits sedan 1994 är syftet är att främja barns läs- och skrivinläring under lekfulla former. Man arbetar genom spel och lek för att få språkvana och för att stärka fonologisk medvetenhet. Man kopplar ihop bokstäverna med språkljud. Barnen får jämföra långa och korta ord och göra sammansatta ord. Dela upp ord i fonem och att skilja mellan innehåll och form. Övningarna finns i olika svårighetsgrader för att kunna anpassas till varje elev. Samspel mellan andra elever och vuxna är också en del som stimulerar och ger nya utmaningar. (Hägström, 2007)

Eftersom jag kommit i kontakt med metoden Att skriva sig till läsning under min praktiktid så var jag lite extra nyfiken på den metoden och om man kunde se några positiva effekter av att arbeta med den. Jag kontaktade Mona Wiklander och fick göra en intervju med henne. Jag fick också arbetsmaterial och utvärderingar de själva hade gjort. Wiklander har i grunden använt sig av Arne Tragetons modell med samma namn men utarbetat den efter vad hon tycker är ett bättre koncept.

Tragetons metod

Arne Trageton är forskare och pedagog från Norge och i sin bok *Att skriva sig till läsning* (2005) beskriver han sin metod och en relativt ny syn på den första läs- och skrivinläringen. Han vill med hjälp av dator som skrivredskap vända på läs- och skrivinläringen till att börja med skrivandet i stället för med läsningen. Han menar att det går lättare att börja med skrivningen och att läsningen kommer mer eller mindre av sig själv sedan. Om man dessutom skriver på dator i stället för med penna kan man koncentrera sig på skrivandet i stället för på de motoriska färdigheterna som inte alltid

är fullt utvecklade när eleverna börjar skolan. Trageton menar dessutom att eleverna skriver bättre och längre texter och dessutom finner en större glädje i sitt skrivande. Motorik övas upp vid andra tillfällen än vid skrivandet och eleverna börjar skriva för hand när de redan har kommit en bit i skrivprocessen. Trageton menar att med hjälp av datorn som centralt verktyg så kopplas läsning, skrivning, samtal och lyssnade ihop till ett bra arbetssätt. Att man dessutom samarbetar när man skriver ger vinst i att eleverna lär av varandra. Men Trageton anser att eleverna inte ska använda rättstavningsprogram för att det kan hämma eleverna när de blir korrigerade i sitt skrivande. Trageton har själv utvärderat metoden i fjorton klasser under tre år i Estland, Finland, Danmark och Norge. Det visade att eleverna skrev bättre och längre texter och lärde sig att läsa tidigare än elever med mer traditionell läs- och skrivundervisning. Men Tragetons metod har också blivit kritiserad för att man inte använder sig av penna när man skriver, något bland annat Ingvar Lundberg i Hedström (2009) uttalar sig om. Lundberg menar att genom att forma bokstäverna så övar man även upp hjärnans kapacitet att befästa ortografiska mönster något som går förlorat när man skriver på dator.

Att arbeta med metoden Att skriva sig till läsning

Jag har intervjuat Mona Wiklander som är specialpedagog och arbetar i Sandvikens kommun (M. Wiklander, personlig kommunikation, 21 augusti 2013). Hon har arbetat med elever med läs- och skrivsvårigheter i många år och upptäckte tidigt fördelen med att använda sig av dator, inte bara för elever med problematik utan med alla elever. Hon var först i landet att börja redan för 9 år sedan att arbeta med metoden *Att skriva sig till läsning* och har själv utvecklat den. Trots att många var skeptiska i början så har allt fler börjat arbeta efter metoden som bevisligen gett bra resultat. Enligt Wiklander så är det här ett arbetssätt som är både lustfyllt och ser till varje elevs individuella behov. När man börjar arbeta så är det viktigt att eleverna lär sig lite grunder, som att man använder båda händerna på tangentbordet, man lär sig också att använda talsyntes som läser upp texten för eleverna och ljudande tangentbord som ljudar för eleverna. Leimar (1974) menar att när eleverna ljudar sig fram när de skriver sina berättelser så gör de tvärt emot hur man gjort innan när man arbetat med läs- och skrivinlärning då man alltid lärde sig ljuden först för att ljuda ihop till ord.

Elevernas texter blir till böcker då de skriver ut sin rättade text och målar en bild till den. Det är viktigt när man rättar att man gör det tillsammans med eleven för att få en bra dialog om stavning och ords betydelse för att få en ökad förståelse. Mona menar att man sett att eleverna utvecklas fortare när man arbetar med metoden och att de får ett större ordförråd samt att varje elev kan lyckas efter sin egen förmåga. Mona menar också att de utvärderingar som gjorts bara visat positiva effekter som att barn har lättare att uttrycka sig via datorn och skriver längre texter. (bilaga 2) Även om motoriken inte är fullt utvecklad så kan man skriva på en dator, något som är svårare när man ska hantera en penna. Man har sett att arbetssättet har minskat användandet av stödinsatser och att det eliminerar läs- och skrivsvårigheter. När man gjort jämförelser mellan

klasser som arbetar med *Att skriva sig till läsning* och jämfört med en klass som arbetar på mer traditionellt vis så har det visat sig att de här eleverna när de går i andra klass både läser bättre och har en bättre handstil.

Att tänka på innan man börjar arbeta med ASL

Det är viktigt att man har en pedagogisk tanke med arbetet och att förankra den väl hos rektor och övrig personal. Diskutera hur man kan arbeta med detta i alla klasser och hur man kan utveckla arbetet även i klasser som använder penna. Att också ta med förskoleklassen är viktigt i denna utveckling av läsning, skrivning och läsförståelse. Eftersom eleverna släpper pennan vid skrivning under ett år så är det viktigt att man har kompletterande undervisning för att jobba med språket. Personalresurser kanske måste ses över så att man kan vara flera under tiden eleverna jobbar med att skriva vilket de bör göra 40 minuter per dag minst 4 dagar i veckan. Det är viktigt att ha kontinuerliga uppföljningsmöten för att sätta upp mål och utvärdera elevernas utveckling. Informera också föräldrarna så att de vet hur ni jobbar och varför så har de lättare att stötta sina barn. Den teknik som behövs är datorer, skrivare, hörlurar och programvaror i form av talsyntes, ljudande tangentbord och rättstavningsprogram. När man börjar arbeta med datorerna är det bra om eleverna sitter två och två tillsammans och att det inte är för stor skillnad kunskapsmässigt mellan dem då de lär av varandra och kommunicerar om sitt skrivande. Det är bra om de har sina fasta platser och om någon inte kan arbeta tillsammans med någon annan kan den få sitta ensam men ändå diskutera med någon annan.

Att skriva sig till läsning

Hur man börjar arbeta med eleverna:

De flesta elever har vana av dator eller surfplatta redan innan de börjar i skolan. Men det är ändå viktigt att ha genomgångar och visa hur och vad de ska göra. Att repetera är också viktigt för att arbetssättet ska bli automatiserat.

- Tala om vad de olika tangenterna heter med rätt ord när ni går igenom tangentbordet
- Visa hur man loggar in
- Använd ljudande tangentbord och talsyntes
- Visa eleverna hur man öppnar ett nytt dokument och sparar sina arbeten i mappar. Är det två elever som skriver tillsammans öppnas ett varsitt dokument och man turas om att skriva.
- Att från början använda sig av båda händerna på tangentbordet och få det till en vana. Visa att pekfingrarna ska vara på tangenterna F och J.

- Innan man börjar skriva döper man dokumentet och sparar det. Sedan skriver man växelvis i par eller enskilt.
- Visa eleverna hur de ska börja genom att skriva ditt för och efternamn. Var noga med stor bokstav och punkt. Infoga också datum och tid.
- Visa att man behöver spara arbetet med jämna mellanrum och hur man avslutar.

Från början är det viktigt att varje gång repetera och göra en gemensam genomgång tills eleverna känner att de kan klara av att komma igång att skriva själva. När eleverna kommer igång med att skriva texter så låt dem läsa upp sin text så kamraterna kan ge respons. Och prata om texten vilket ger mer övning i språkutvecklingen.

- Låt eleverna börja med att skriva sitt förnamn samt datum och tid
- Nästa dag skriver de förnamn, efternamn, datum och tid
- Skriv ut och låt de måla en bild av sig själv. Förnamn och efternamn ska nu finnas på allt de skriver.

Bornholmsmodellen

Bornholmsmodellen kommer ursprungligen från ett forskningsprojekt som är gjort på Bornholm i Danmark av professor Ingvar Lundberg (Lundberg, 2007). Projektet utgick från några mindre studier gjorda i Umeå av samme forskare. Det pedagogiska materialet som togs fram har funnits sedan 1994 och har använts flitigt i svenska förskolor och skolor. Enligt metoden är fyra saker speciellt viktiga för en god läsutveckling och de är:

1. språklig medvetenhet
2. bokstavskunskap
3. ett gott ordförråd
4. motivation eller uppgiftsorientering

Det förklaras att barnen blir bättre förberedda inför den egentliga läsinläringen därför att man arbetat med att öva in bokstav och bokstavsljud, lärt sig att fonem motsvaras av en bokstav, ljuda ihop fonem till ord och bryta ner ord i fonem. Detta arbete leder till att knäcka den alfabetiska koden vilket är en förutsättning för den fortsatta läs- och skrivutvecklingen och hjälper barnen att bli språkligt medvetna när det vet hur språket låter och är uppbyggt av ord och meningar.

Högläsning tillsammans med barnen är viktigt för en bra språkutveckling och framförallt högläsning i aktivt samspel där en kommunikation om det man läser har visats stimulera både språk och begreppsutveckling. Fördelar som påvisats är:

- *barnen får träna på att koncentrera sig
- *barnen möter nya ord och övar upp sitt ordförråd
- *barnen möter skriftspråkets meningsbyggnad och uttryckssätt
- *barnen får kunskap om hur berättelser är uppbyggda
- *barnens intresse för litteratur stimuleras när de får möta spänning, glädje och kunskap

Läsning består av avkodning och förståelse och de båda delarna är beroende av varandra. Avkodningen kan fungera utan problem men om inte förståelsen finns så kan man inte förstå vad man läser. Om avkodningen är för långsam så blir förståelsen också sämre vilket leder till att eleven stakar sig och inte förstår vad den läser. Därför arbetar man i den här metoden mycket med avkodning som innebär att man behöver öva upp sin förmåga och uppnå en viss automatisering vilket man gör genom upprepade övningar i olika lekfulla former.

Arbetsgången i metoden beskrivs i flera steg och bör anpassas efter elevernas utveckling och förståelse. Det är viktigt att som pedagog vara lyhörd och flexibel. Övningarna i metoden är uppbyggda så att svårighetsgraden ökar vart efter.

Lyssna på ljud

Eleverna får öva på att aktivt lyssna på olika ljud som finns ute och inne. De får jämföra om det är någon skillnad om man blundar eller tittar. Man kan öva på att beskriva hur olika djur låter och även komihåövningar där eleven ska utföra handlingar utifrån instruktioner den fått.

Ord och meningar

Här arbetar man med att utveckla förståelsen för ord och meningar samt att öka ordförrådet. Arbeta med meningar och förklara att det är meningar för att de ska förstå hur de är uppbyggda. Läs korrekta meningar och prata om dessa. Läs också ofullständiga meningar och prata om varför de är ofullständiga. Eleverna kan öva genom att hitta på egna meningar till bilder eller berättelser. Ord kan eleverna öva på genom att dela in meningar i ord. Klippa i pappersremsor med skriven text eller leta ord. Viktigt att visa att orden hålls isär av ett mellanrum när man skriver. Vad man mer arbetar med är läsriktning, långa och korta ord, komplettera ofullständiga meningar och ordpussel.

Första och sista ljudet i ord

Här får eleverna öva på att skilja på fonem och känna igen dem. Att uppmärksamma hur man använder munnen vid arbetet med dessa bokstavsljud gör eleverna medvetna om skillnader och likheter mellan olika ljud. Att använda sig av elevernas namn kan vara en bra utgångspunkt. Liksom att eleverna får leta första ljudet på bilder eller i ord. För att göra övningarna svårare kan man öva på att ta bort det första ljudet i ett ord för att se om det bildar ett nytt ord eller lägga till ett ljud.

Analysera fonem

Nu arbetar eleverna med att identifiera varje fonem och att dela in orden efter detta. Att använda sig av olika plockmaterial för att markera varje fonem kan vara bra. Att använda en spegel för att se hur mun och tunga ser ut när man uttalar kan vara ett bra stöd. Det är bra att börja med ord som har bara två ljud för att sedan succesivt utöka svårighetsgraden. Här kan man också tänka på att arbeta med läsriktningen.

Bokstävernas värld

Nu fortsätter arbetet med att koppla fonemen till bokstäver för att förstå och lära in alfabetet och stavning. Det är viktigt att eleverna blir bekanta med de olika bokstäverna och att de finns tillgängliga för inspiration även utanför undervisningstiden. Här kan man arbeta med första bokstaven i namn eller olika ord. För att sedan använda sista bokstaven i ett ord. Man kan också byta ut en bokstav i ett ord och se vilket nytt ord det bildar.

Bedömning

Till arbetsmaterialet finns olika bedömningsmallar och tester som används för att se varje elevs kunskap och utveckling. Det är viktigt att som pedagog använda sig av dessa för att fånga upp varje elev och ge dem rätt stöttning för att deras lärande ska bli så bra som möjligt.

Metod

Här redogör jag för val av metod, genomförandet, samt urvalet för undersökningen. Detta för att läsaren ska få en större förståelse för undersökningen.

Val av metod och utförande

Kvantitativa metoder används vid undersökningar för att hitta samband eller mönster mellan olika företeelser (Bjereld, Demker, Hinnfors, 2002). Resultaten kan beskrivas i siffror genom att visa på hur många eller hur mycket och möjliggör generaliseringar. Detta är en vanlig metod framförallt inom naturvetenskapen men har också fått en utbredning till andra vetenskapsområden. Kvalitativa metoder däremot undersöker vilka egenskaper eller kvaliteter en företeelse har, och ser till intervjupersonernas tankar, åsikter och upplevelser om det undersökta. Jag har därför valt att utgå från den kvalitativa metoden i min undersökning för att få svar på hur pedagogerna upplever att deras undervisning fungerar och varför de arbetar som de gör. Det är viktigt att det är deras åsikter som lyfts fram eftersom att det är för att försöka förstå deras tankar och val som jag gjort intervjuerna. Jag valde att göra dessa intervjuer för att få pedagogernas åsikter och tankar samt för att frågorna öppnade för diskussion angående ämnet. Jag valde att anteckna i stället för att spela in. Jag försökte sedan att sätta pedagogernas svar i jämförelse med den litteratur jag läst och tolka intervjuerna utifrån det.

Urval

Jag valde att intervjua två pedagoger som arbetar med olika läs- och skrivinlärningsmetoder. De har båda flera års erfarenhet av undervisning vilket jag tyckte var relevant för resultatet. Den ena arbetar på en kommunal skola och den andra på en kommunal friskola. Då pedagogerna arbetar med olika metoder och med olika elever så har de också olika erfarenheter av hur metoderna fungerar.

Etiska aspekter

Inför den första kontakten med informanterna meddelade jag att de fick välja tid och plats för intervjun så att de skulle känna sig bekväma och ha tillräckligt med tid. De fick frågorna i förväg så att de kunde förbereda sig.

Det är viktigt att ta hänsyn till att skydda individer som deltar (Vetenskapsrådet, 2004). Hänsyn har tagits till informationskravet där informanterna upplystes om studiens syfte och om deras delaktighet. De upplystes dessutom om att deltagandet var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan genom samtyckeskravet. De blev också upplysta om att deras anonymitet garanteras genom konfidentialitetskravet.

Genomförande

Urvalet i studien baseras på deltagarnas utbildning och yrke som pedagoger i skolan. Efter kontakt med intervjupersonerna lämnades intervjufrågor ut för att de skulle få tid att förbereda sig. Jag ville lyfta fram pedagogernas egna erfarenheter och kunskaper i ämnet.

Bearbetning av insamlat material

Det material som jag genom min studie samlat in sammanställde jag och har sedan bearbetat det genom en kvalitativ infallsvinkel. Vid jämförelsen fann jag flera likheter trots deras olika arbetssätt, vilket redovisas i resultatdelen. Informanterna var inte många men det var heller inte syftet med undersökningen utan det var att få en inblick i hur man kan arbeta på olika sätt och varför man gör det.

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Jag har gjort intervjuer med två pedagoger och fått deras syn på och kunskap om läs- och skrivinlärning och metoder. Men jag är medveten om att det är deras åsikter och om undersökningen innefattat andra pedagoger har jag kunnat få andra svar. Jag har säkert också påverkat analysen med mina egna tolkningar och tidigare erfarenheter men hoppas att jag fått fram pedagogernas åsikter. Men även pedagogerna kan ha tolkat mina frågor på sitt sätt eller valt att svara mer eller mindre sanningsenligt. Jag har utgått ifrån litteratur, forskning och läroplanens kriterier i mina frågor för att kunna göra en så övergripande sammanställning som möjligt. Men det kan säker tolkas på olika sätt och ge olika resultat beroende på informant eller situation. Därför blir det svårt att garantera generaliserbarheten genom att resultaten kan se olika ut beroende på informant och hur frågorna tolkas och värderas av varje individ. En större undersökning med fler informanter hade nog ökat generaliserbarheten också.

Resultat

Intervju 1

Detta material kommer från en samtalsintervju med en pedagog som arbetar med metoden *Att skriva sig till läsning*. Pedagogen är en kvinna som arbetar i en skola i mellersta Norrland där en stor del av eleverna har utländsk härkomst och ett annat modersmål än svenska. Eleverna har varit indelade i blandade klasser bestående av ettor och tvåor tillsammans men är från denna termin delade i rena klasser med ettor eller tvåor.

När hon började arbeta med den här metoden var det för att hennes rektor tagit beslut om att detta arbetssätt skulle implementeras i årskurs ett och två. Den berörda personalen fick en utbildningsdag med Mona Wiklander som utarbetat metoden, där de fick information och handledning för att börja arbeta med detta. Pedagogen hade tidigare arbetat med ett liknande arbetssätt, Trageton metoden som påminner om denna och hon hade därmed en del erfarenhet av arbetssättet. Skolan var dock inte riktigt förberedd för att börja arbeta med metoden då man inte hade tillgång till all teknik som

behövs. Det fanns inte tillräckligt med datorer och alla var inte utrustade med talsyntes och rättstavningsprogram. Man blev tvungna att installera vissa program själva för att komma igång. Kommunen hade ingen gemensam server där eleverna kunde spara sina alster så man blev tvungen att köpa in USB-minnen till eleverna att spara sina texter på. Likaså fanns inte skrivare att tillgå för alla elever. Problemen löstes under arbetets gång och man började arbeta med metoden. Några pedagoger oroade sig för att de inte skulle behärska tekniken och för att ha problem att lära eleverna det tekniska men det löste sig utan större problem. Men att ha en viss datorvana och lite kunskap om program är absolut en fördel innan man börjar. Vad som är mer bra att tänka på är att man bör arbeta i halvklass för att hinna med alla elever samt att man bör vara minst två pedagoger.

Det här arbetssättet jobbar man med 40 minuter 4 dagar i veckan men det utesluter inte att man arbetar med språket på andra sätt under skoldagen. Att introducera varje bokstav och arbeta med dess ljud och utseende gör man fortfarande samt läser och arbetar med rim och ramsor. Det bästa är att vara flera vuxna med när eleverna skriver eftersom man ska hinna vara med och läsa och rätta texten tillsammans med eleven innan den anses vara färdig. Det är också viktigt att det finns tid för frågor, diskussion och reflektion under tiden man skriver. Vad som är viktigt att tänka på när man börjar är att man som pedagog har en tanke med hur och vad man börja skriva. Här började alla med att skriva sitt namn och övade på det. Sedan fortsatte man med korta meningar som Jag kan... och Jag ser..., där eleverna fick fylla i med egna ord vad de tyckte passade.

Eleverna satt två och två tillsammans och turades om att skriva i samma dokument. Den största svårigheten här var de elever som inte kunde så många ord på svenska. Men de frågade antingen sin skrivarkamrat eller någon pedagog och fick hjälp med att hitta rätt ord. Man har sedan utökat skrivandet till att skriva faktatexter om djur som man arbetat med och att skriva sagor. Förutsättningarna på just den här skolan ser lite annorlunda ut mot för på många andra skolor på grund av det stora antalet invandrarelever. Här blir läs- och skrivinläringen mer komplicerad eftersom många elever inte har orden. Men pedagogerna ser att eleverna lär sig fort när de skriver på datorn och både ser ordet och får det uppläst för sig. Många elever har snabbt fått ett mycket större ordförråd. Fördelar som man sett sedan man började arbeta med den här metoden är att eleverna skriver längre texter, bättre texter innehållsmässigt, och lär sig fortare att använda stor bokstav och punkt. De lär sig läsa fortare och de med svenska som andraspråk lär sig svenska fortare. De blir också duktiga på bokstavsljuden och rättar sig själva när de skriver. Den här pedagogen anser metoden vara speciellt bra för elever med invandrarbakgrund samt för elever med läs- och skrivsvårigheter. Hon ser flera fördelar med metoden och skulle rekommendera arbetssättet. Några nackdelar finns det dock men de är inte oöverkomliga, som tekniken som kan krångla ibland och som en del vuxna kan vara lite motståndare till. Det kräver tid och extra personal. Annars tycker hon att det är ett bra arbetssätt.

Intervju 2

Intervju av en pedagog som arbetar på en kommunal friskola i mellersta Norrland där man prioriterar klasser med färre elever. Pedagogen har arbetat som lärare i sju år och har även erfarenhet från arbete i förskola. Hon arbetar för tillfället med en klass bestående av ettor och tvåor blandat. Det arbetssätt hon använder vid skriv och läsinlärning är Bornholmsmetoden. Det är en metod hon beskriver att man arbetar med rim, ramsor, språklekar som att leta efter stavelser och ljud. Arbetet börjar redan i förskoleklass och pedagogerna har som mål att eleverna ska börja läsa eller vara på god väg när de börjar första klass. Men man använder sig även av delar från andra metoder och har bokstavstema varje vecka. Hon anser att det är viktigt att utgå från varje elevs behov och anpassa undervisningen efter den. Då kan det vara bra att använda sig av en blandning av metoder för att nå bästa resultat. Eleverna får använda sig av dator ibland när de skriver texter av olika slag och även använda olika program som tränar elevernas färdigheter. Men hon önskar att det fanns fler datorer så att det blev enklare att använda dem oftare i undervisningen.

Varför hon valt att arbeta med metoden beror på att man redan arbetade med metoden på skolan när hon kom in i arbetslaget och den hade gett bra resultat. Dessutom hade hon positiva erfarenheter av metoden från tidigare arbete. Hon har inte fått någon speciell utbildning i metoden men menar att hon fått hjälp av kollegor och att det finns bra handledning att få i materialet. Hon har däremot läst om läs- och skrivinlärning i sin utbildning som hon tycker att hon har stöd och hjälp av. Men hon anser också att det är viktigt med fortbildning och att ta del av ny forskning som kommer. För att arbeta metoden krävs materialet som finns väldigt specificerat om man vill ha en färdig planering. Hon däremot planerar utifrån varje elev och anpassar metoden på så sätt. Ibland behövs lite större lokalyta då man arbetar med rytmik eller på annat sätt använder kroppen. De har tillgång till extra personal om det behövs. Hon anser att metoden fungerar bra och är nöjd med arbetssättet och resultaten det ger. Hon menar att det är en bra metod som hon gärna rekommenderar men säger också att det är viktigt att utgå från varje elev och att elevens tidigare erfarenheter, hemmiljö och andra faktorer påverkar hur lyckad undervisningen blir.

Pedagogens kunskap och betydelse

Stadler (1998) framhåller att det är svårt att genom forskning påvisa vilken metod som är den bästa för en bra läs- och skrivinlärning. Trots forskning kan man inte enas om att en speciell metod ska vara den bästa. Flera faktorer pekar på att olika metoder passar olika elever. Pedagogens kunskap om metoder och skicklighet att kunna anpassa den efter varje elev verkar ha större betydelse än metoden. Det är därför viktigt att pedagoger får kompetensutveckling och erfarenhet för att utvecklas i sin lärarroll. Även andra faktorer som elevens hemmiljö och tidigare språkerfarenheter spelar roll för den

fortsatta undervisningen. Det här har även kommit fram i min studie och pedagogerna påpekar oberoende av varandra att det är viktigt att kunna anpassa undervisningen utifrån eleverna och deras behov i stället för att fokusera på att bara använda sig av en viss arbetsmodell. Att som pedagog se varje elev och utgå ifrån deras förkunskaper och förutsättningar ser pedagogerna som det viktigaste. Men de menar också att kunskapen hos pedagogerna är viktig samt att de får fortbildning och stöd av kollegor för att göra ett så bra arbete som möjligt.

Båda pedagogerna kan se en vinning med att använda sig av datorer i undervisningen även om de använder dem olika mycket och på olika sätt. Men utifrån läroplanens kriterier så ska eleverna lära sig att använda dator och annan teknik så skolan har en skyldighet att uppfylla dessa krav. Att man sett positiva effekter för elever med ett annat modersmål än svenska när man använder sig av ljudande tangentbord och talsyntes är intressant då det är viktigt att eleverna lär sig svenska så fort som möjligt för att underlätta för inläring och förståelse.

Det arbetssätt som pedagogerna väljer att arbeta med vid läs- och skrivinläring i undervisningen är oftast den metod som används på skolan när man börjar arbeta där. Det kan också bero på att rektor har bestämt att man ska arbeta med en viss metod på grund av ett beslut kommunen tagit eller genom ett projekt som skolan deltar i. Men för att arbetssättet ska fungera och ge bra resultat så krävs att det är väl förankrat och att det ses som ett bra och fungerande arbetssätt för att det ska ge bra resultat. Att pedagogerna är positiva till arbetssättet och att man kan se positiva resultat av arbetet är viktigt.

Diskussion

Metoddiskussion

Något som kan ha påverkat resultatet i min undersökning är att tolkningen av intervjufrågorna har gjorts efter mina kunskaper och mina förutsättningar. Hur informanterna har tolkat frågorna och om de har svarat helt sanningsenligt vet jag ju heller inte. Men eftersom intervjuerna var öppna för samtal och följdfrågor så tror jag att det inte ledde till några missförstånd. (Thurén, 2007) Hermeneutiken innebär en förmåga att sätta sig in i andra människors sätt att känna och tänka och jag anser mig ha utgått från det när jag arbetat med frågorna. Att informanterna inte var så många spelar naturligtvis en roll för resultatet och har jag haft andra informanter så hade resultatet kunnat sätt annorlunda ut också. Men meningen med arbetet var att få några pedagogers åsikter och det har jag också fått.

Resultatdiskussion

Jag har med detta arbete velat få en inblick i hur man arbetar med läs- och skrivinlärning i praktiken och om man kan se om någon metod eller modell fungerar bättre än någon annan. Om man arbetar med dator har också varit intressant eftersom det i läroplanen (Lgr-11) står att eleverna ska lära sig skriva både för hand och på dator. Eftersom jag under min utbildning kommit i kontakt med skolor som arbetar mer intensivt med dator i undervisningen ville jag se om de har sett några fördelar eller nackdelar med detta.

I intervjuer, forskning och litteratur så kommer man fram till samma slutsats, nämligen att det viktigaste är att pedagogen har en bred kunskap och kan använda och anpassa den individuellt till varje elevs förutsättningar och tidigare erfarenheter för att göra undervisningen så bra som möjligt. Men det gäller att man som pedagog är intresserad och vill utvecklas och ta del av olika metoder och nya forskningsrön. Som nyutbildad kan det vara svårt att på helt egen väg veta hur man ska lägga upp undervisningen på bästa sätt. Att rådfråga kollegor med mer erfarenhet samt ta del av forskning är en bra väg att gå för att bli mer erfaren (Borgström, 2006).

För att läs- och skrivutvecklingen ska bli den bästa för alla elever så krävs att pedagogerna tar ett eget ansvar för att utveckla sina arbetssätt och för att öka kunskapen om elevers olika behov. Att ha stöd av sitt arbetslag och arbetsgivare är viktigt för att kunna bolla tankar och idéer. Att få tips och råd av mer erfarna kollegor kan stärka en nyare kollegas självförtroende vilket leder till ett bättre arbete. Att hitta ett bra och varierat arbetssätt som kan anpassas till varje elev kräver både kunskap och erfarenhet. Att ha en bra grund att stå på från utbildningen är viktigt för det fortsatta arbetet. Men det gäller att veta vart man ska söka kunskap och forskningsresultat som pedagog och att tillåtas ta tid för det i planeringen för att man ska kunna ta till sig samt tid för diskussioner och analyser tillsammans i arbetsgrupper och med kollegor.

Att det finns fördelar med att vänta med att skriva med penna har visats då motoriken inte alltid är fullt utvecklad och att många elever därför skriver längre texter då de får använda dator då det upplevs som lättare. (Trageton, 2005) Det finns dock de som menar att det är viktigt för inlärningen och minnet att skriva bokstäverna för hand för att hjärnan ska koppla sambandet och för att vi ska få in skrivriktningen. Det illustrerar samtidigt hur läsningen går till. Det är också viktigt att bokstavens ljud och form övas in samtidigt. (Stadler, 1998) Men en kombination av både handskrift och att skriva på dator borde inte vara något problem att använda som lösning. För även om man inte övar att skriva bokstäver för hand så övar man pennfattning och motorik när man ritar eller gör andra övningar med pennor eller kriter. (Trageton, 2005)

Att som Mona Wiklander utveckla en egen arbetsmetod för läs- och skrivinlärning kräver mycket erfarenhet och kompetens. Men efter många år i yrket som specialpedagog har hon mycket erfarenhet och vet vad som fungerar bra. Att övertyga arbetskollegor och rektor till att börja med ett nytt arbetssätt kräver att man kan visa en

bra plan och resultat på tidigare arbeten, vilket Wiklander lyckats bra med. Hennes metod har spridits och i flera kommuner arbetar man med hennes metod. Det pågår forskning inom ämnet och Wiklander själv har utvärderat arbetet med kollegor, och det visar på positiva effekter i de allra flesta fall. Hur vet man då att man har hittat ett bra arbetssätt som fungerar och ger bra resultat? Genom olika tester och analyser jämföra hur eleverna utvecklats jämfört med egna tidigare resultat och i jämförelse med andra jämnåriga. Genom att se om de når upp till målen i läroplaner och uppnåendemål. Men också genom att se hur aktiva och engagerade eleverna själva är. Om de tycker att det är roligt och själva vill utvecklas. Genom samarbete kan eleverna hjälpa varandra och stödja och stötta och också lära av varandra.

Att skapa samspel mellan olika barn eller mellan barn och vuxna är viktigt och utgör en slags plattform för barns utveckling och lärande. För genom samspel med andra använder vi och utvecklar språket. Och genom att utveckla språket utvecklas också tänkandet. Det är viktigt för att skriva kreativt och för att tolka och värdera det man läser. (Strandberg, 2006) Att kunna läsa och skriva för att ta till sig information eller förmedla något ser vi oftast som en självklar kunskap, men vi tänker oftast inte på hur man tillgodogör sig denna kunskap och att man kan göra det på olika sätt. Därför är det så viktigt att de pedagoger som arbetar med läs- och skrivinlärning är medvetna om de olika utvecklingsfaser och svårigheter eleverna kan hamna i. Det är viktigt att de kan se olika vägar för olika elever för att just de ska utvecklas på bästa sätt. Men det kräver kunskap om utvecklingsfaser och olika arbetsmetoder som är lämpliga för olika svårigheter. Att kunna anpassa undervisningen efter varje elev och att kunna se de olika behov som finns verkar vara viktigare för ett bra resultat än att envetet hålla sig till en viss metod. Men detta är något som kräver kunskap och erfarenhet vilket inte är självklart att man har som nyutbildad.

Litteratur:

Bjar, Louise & Liberg, Caroline (red.) (2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur

Borgström, Håkan (2006). *Den hemliga koden: aktuell forskning om läsning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Hedström, Hasse (2009). *L som i läsa, M som i metod: om läsinlärning i förskoleklass och skola*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

Hägström, Ingrid (2007). *Språklekar efter Bornholmsmodellen: en väg till skriftspråket*. 6 uppl. Linköping: Ing-read (distr)

Jagtøien, Greta Langlo, Hansen, Kolbjørn & Annerstedt, Claes (2002). *Motorik, lek och lärande*. 1. uppl. Göteborg: Multicare

Jonsson, Carin (2006). *Läsningens och skrivandets bilder: en analys av villkor och möjligheter för barns läs- och skrivutveckling*. Diss: Umeå universitet, 2006

Leimar Ulrika (1974). *Läsning på talets grund*. Lund: Gleerup bokförlag

Liberg, Caroline (1993). *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur

Liberg, Caroline, Hyltenstam, Kenneth, Myrberg, Mats, Frykholm, Clas-Uno, Hjort, Madeleine, Nordström, Gert Z, Wiklund, Ulla & Persson, Magnus (red.) (2007). *Att läsa och skriva: forskning och beprövad erfarenhet*. [reviderad upplaga] Stockholm: Myndigheten för skolutveckling

Lundberg, Ingvar (2007). *Bornholmsmodellen: vägen till läsning : språklekar i förskoleklass*. 1. uppl. Stockholm: Natur & kultur

Lundberg, Ingvar (2008). *God skrivutveckling: kartläggning och övningar*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur

Längsjö, Eva & Nilsson, Ingegärd (2005). *Att möta och erövra skriftspråket: om läs- och skrivlärande förr och nu*. Lund: Studentlitteratur

Lövgren, Erica (2009). *Med datorn som skrivverktyg: språk, motorik och bokstavsformer*. 1. uppl. Stockholm: Bonnier Utbildning

Skolverket, (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: skolverket

Stadler, Ester (1998). *Läs- och skrivinläring*. Lund: Studentlitteratur

Strandberg, Leif (2006). *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fuskklappar*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Strickland Dorothy.S Emergent Literacy: *How Young Children Learn to Read*. **Educational Leadership** 47.6 (1990): 18-23.

Sveriges riksdag, (2013) *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. Stockholm: Sveriges riksdag

Trageton, Arne (2005). *Att skriva sig till läsning: IKT i förskoleklass och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber

Vetenskapsrådet. (2004). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1

Intervjufrågor

1. Vilken metod använder du vid läs- och skrivinlärning?
2. Hur arbetar man med metoden?
3. Hur kom det sig att du/ni började arbeta med metoden just den här metoden?
4. Krävs det några förkunskaper?
5. Behövde du några förkunskaper?
6. Kan du ge exempel?
7. Vilken utbildning har du fått?
8. Krävs det fortbildning?
9. Kan du ge exempel?
10. Ställer det några speciella krav på klassrumsmiljön?
11. Använder du dig av metoden som den lärs ut eller har du ändrat, lagt till eller tagit bort något?
12. Kan du bestämma själv om du vill arbeta med metoden eller krävs det att hela arbetslaget arbetar gemensamt?
13. Finns det enligt dig några nackdelar med metoden?
14. Vad kan man göra för att förbättra?
15. Finns det enligt dig några fördelar med metoden?
16. Kan man göra något ännu bättre?
17. Är det här en metod du skulle rekommendera andra?
18. Varför/varför inte?
19. Har du erfarenheter av andra arbetsmetoder?

Bilaga 2

Utvärdering 11-12

Utvärdering (åttonde året 11/12)

Projekt: ASL - Skriva sig till läsning med dator — utan penna

Enhet: Kungsgårdens skola

Elevgrupp: åk 1, 21 elever

Ansvariga: speciallärare Mona Wiklander klasslärare Britt-Marie Edvardsson

Elever skriver sig till läsning och läslust!

Mål

*Att kunna skriva sig till bokstavsinlärning

*Att kunna skriva enkla ord och meningar

*Att utveckla skrivandet till berättelser och sagor

*Att genom skrivandet få upp läsförmågan och läslusten

*Att kunna illustrera sina arbeten med olika typer av skalprogram

* Att använda bilden i skrivandet

Eleverna arbetar varje dag vid var sin dator ca 40 minuter om dagen. Även om de har var sin dator så kan de hjälpa varandra. De elever som inte kan bokstäverna lär sig bokstäverna genom att skriva på datorn och så småningom kommer läsningen. Eleverna i år 1 har en gemensam inloggning, som är anslutna till Novell och intranätet. Vi har även en printskrivare i klassrummet. Eleverna har egna mappar på kommunens nätverk där de sparar allt som de skriver. Alla elever har egen mejladress. Alla datorer har ljudande tangentbord, talsyntes Vital och rättstavningsprogrammen Spellright och Stava rex.

Vad har vi gjort? Eleverna arbetar ensam vid bärbara datorer. De har lärt sig att använda tangentbordet och att träna fingersättning genom att ha båda händerna på tangentbordet. Vi har börjat med det enklaste, att hitta bokstäverna i sina namn. Sedan har de fått rubriker att skriva kring, t.ex. jag själv, min familj, mitt favoritdjur. De har även fått skriva helt fritt. Alla skriver efter egen förmåga. Texterna får naturligtvis mycket stor spännvidd. En naturlig individualisering! Texterna används även som hemläxa. Eleverna arbetar varje dag vid datorerna. Det har varit en stor produktion av böcker, sagor och egna berättelser med mycket varierat innehåll. Flera elever har upptäckt att de verkligen kan skriva en egen bok eller saga. Böckerna har använts till utlåning inom klassen. Eleverna illustrerar med egna bilder men de kan också välja att hämta bilder på Internet. Vissa elever kan hämta faktatext på Internet eller fakta från någon bok.

De tränar att formulera egna meningar från texten som de läst eller fått uppläst. När de gått igenom grunderna i skrivandet och kan producera lite mer text så utgår skrivandet ofta från en skapande uppgift. Den ger barnen inspiration till fritt skrivande. Eleverna skriver också utifrån skapande. Varje morgon så har vi först en gemensam genomgång för alla elever så att eleverna känner sig trygga i vad de ska skriva. Vi tar först upp tre texter som eleverna skrivit, eleven läser upp sin text och får applåder. Sedan tittar vi på innehållet och pratar om texten och hur den kan utvecklas. Det är ett bra tillfälle för att utveckla språket. Innan eleverna börjar ettan så testas de i fonologisk medvetenhet och hörförståelse genom Provia. Utifrån resultatet så får eleverna individanpassade övningar i Lexia som de har tränat på varje dag. Eleverna läser alltid in den första boken som de skriver. De gör sedan inläsningar några gånger under året för att kunna följa sin egen läsutveckling.

Resultat Eleverna har själva lärt sig att ljuda sig till läsning. Det började redan på ett tidigt stadium vid skrivandet. Ljudandet har sedan övergått till flytande läsning för de flesta. När någon fortfarande behöver ljuda så har de en fantastisk teknik. I början var det kortare texter för vissa elever men under vårterminen skriver alla eleverna egna texter och sagor med stor glädje och entusiasm. Flödet kan man inte ta miste på eftersom texterna och sagorna blir så långa, så många och innehållsrika. Det vi märker är att eleverna har mycket lätt uttrycka sig i skrift och blir vana att skriva både fritt och faktatexter. De har en otrolig fantasi i sina texter. En annan anmärkningsvärd upptäckt är att ljudning och bokstavsinnlärning kommer under skrivprocessen utan speciell träning! Alla elever skriver olika långa berättelser och sagor. Glädjen i arbetet går inte att ta miste på. Vi har valt att eleverna arbetar individuellt beroende på att det fanns många oroliga elever i gruppen. Vi arrangerar olika typer av samarbetsövningar vid datorerna så att eleverna tränar på att samarbeta. Eleverna får varje dag en "språkdusch" genom detta arbetssätt. Hela tiden så är det en dialog runt språket genom att eleven läser texten och vi pratar om ordens betydelse och texten de skrivit. Eleverna rättar alltid sin text tillsammans med en vuxen innan de skriver ut. Förmågan att formulera sig i fullständiga meningar är på en hög nivå. Alla får chans att lyckas genom att de får verktyg för lärandet. Alla använder ljudande tangentbord och talsyntes. Eleven hör ljudet när den trycker på tangenten, ser den på skärmen får direkt respons att det var rätt bokstav. Talsyntesen läser upp ordet, sedan meningen och texten. De lär sig att korrigera sin egen text. Alla elever kan lyckas utifrån sina förutsättningar. Detta arbetssätt minimerar läs— och skrivsvårigheter!

Hur gick vi vidare?

Vi fortsatte naturligtvis att låta våra elever som började tvåan att utveckla sitt skrivande på datorn parallellt med att skriva för hand. Det är viktigt att vi redan tidigt ger eleverna läs – och skrivstrategier för att utvecklas. Vi har sett samma positiva utveckling på årets ettor som vi sett under föregående år. Eleverna behöver stöttning och korrigering under processen. Om man på detta sätt guidar dem vidare så blir handstilen mycket vacker. De barn som går i 6-års grupp har haft talsyntes och ljuda på sina datorer för att få förstärkning och för att de ska höra att de skriver rätt. De har även arbetat med programmet " ABC på PC där de tränat fingersättning och bokstavsljuden. Det gör att eleverna är mer förberedda när de börjar år 1.

Hur går vi vidare?

Hösten 2011 gick Sandvikens kommun med i ett forskningsprojekt med två forskare från Dalarnas högskola. Forskarna Maria Westman och Eva Hultin har under året följt eleverna i åk 1 i kommunen och varit med på våra kommungemensamma träffar som har handletts av Mona Wiklander. Vårt arbete med ASL på Kungsgårdens skola bidragit till att alla skolor i kommunen skriver sig till läsning och att vi är den första kommunen i Sverige som får forskning på ASL. Vi fortsätter med detta arbetssätt eftersom det ger så många positiva effekter för både elever och lärare. Ett beslut som vi har tagit på Kungsgårdens skola och i kommunen. Vi ser också till att det blir en röd tråd genom alla årskurser genom att eleverna får fortsätta utveckla skrivandet med hjälp av datorn. Då är det viktigt att eleverna använder de alternativa verktyg som finns på alla datorer i kommunens skolor. Genom att använda talsyntes och rättstavningsprogram tränar eleven sig att korrigera sin egen text och förbättrar då sina språkkunskaper.

Varför vill vi skriva oss till läsning?

- *Barns motoriska förutsättning för att skriva för hand när man är liten visar att många barn har svårigheter att forma bokstäver
- *Individualisering, alla får lyckas
- *Handstilen blir vackrare
- *Ljudning och bokstavsinnlärning kommer under skrivprocessen utan speciell träning
- *Klasslärare ser att elever som arbetat med att skriva sig till läsning har bättre skriv- och

läsfärdighet än de elever som haft traditionell bokstavsinlärning

*Eleverna har mycket lättare att uttrycka sig i skrift och blir vana att skriva både fritt och faktatexter *Mycket bra resultat på nationella proven i svenska

*Hela tiden dialog om språket

*Minimerar läs och skrivsvårigheter

*Minskat behov av stödinsatser

*Digitalt kompetens

Kungsgården 120613 Mona Wiklander mona.wiklander@utb.sandviken.se

Britt-Marie Edvardsson britt-marie.edvardsson@utb.sandviken.se